

Történész teadélutánok

XX.

2022. március 10.

Gyurgyák Jánost, a nagy fontosságúvá vált Osiris Kiadó megalapítóját, ma is működő igazgató tulajdonosát, jeles történész monográfiák szerzőjét tavaly augusztusban megjelent *Elvesztett illúziók – megtalált történelem* című gyűjteményes kötete apropóján üdvözölhattük.

Ő azon rendszerváltók egyike, aki elméleti igénnyel, akkori történettudományi ismereteire alapozva küzdött az akkorinál jobb, igazabb, a társadalom egészének valódi szabadságot, a népnek tartós jólétet hozó politikai berendezkedésért. Nem mondja, de ő is elmondhatná: *Uram, nem ezt a lovat akartam*. Helyette könyve címével üzeni remélt olvasóinak, hogy (ő is) sok illúzióval ment akkor a harcba. Mára az a legfőbb öröme, hogy megtalálta a történelmet. A könyv címének emelkedettsége sem feledtetheti, hogy a szerző valójában már évtizedek óta zömében tisztában van a múlt valóságával. Másként szólva birtokolja a történelmet.

Korábban publikált művei is egyértelműen ezt bizonyítják. Utalhatunk a hazai zsidókérdésről 2001-ben közzétett magvas könyvén túl a 19-20. századi magyar nemzeteszmé s nacionalizmus történetét taglaló 2007-es magisztrális munkája nyomán – sok más, szintén rangos könyveket követően –2018-ban az európai történelem és politika útjait bebarangoló művére is. Ez esetben szintén volt bőven mivel perlekednie. Hiszen a hazai közegben sincs másként, mint sok más térségbeli égtájon: a szerző erősen megszívlelendő igazságai a többség szélsőséges nézeteibe ütköznek. Az árnyalt látásmód helyett vagy az Európa-fóbia, vagy a kritikátlan Nyugat-képzetek tarolnak. Egybefogva, aki Gyurgyák Jánost olvas, az fundált történész munkáját forgatja.

Mivel a szóban forgó műbe sok a harcos publicisztika, ezért a szokásosan rendelkezésünkre álló kilencven perces időkeretben a mű Ady Endre elképesztően terjedelmes publicisztikájának világát otthonosan bejáró részére összpontosítottuk figyelmünket. (A szerző közben a költő egész életművét kikérdezte.) Mindnyájan elismerően szóltunk arról a szerzői koncepcióról, amely jegyében a szerző megengedhetetlenül csonkának érzi azt a szokásos tárgyalási horizontot, ahol a költő zseni világában úgy szerepel Tisza István robosztus alakja, hogy nem kap méltó helyet Jászi Oszkár személye, a históriánkból méltatlanul eltagadott valóságos helye.

Már a pályakezdő Gyurgyák János annak a kollektívának volt a tagja, amely a polgári radikalizmus recepciójáért küzdött. Így semmi meglepő nincs abban, hogy a szerző ismét biztos kézzel rajzolja meg Jászi Oszkár arcélét, árnyaltan mutatja be fontos helyét Ady Endre szellemi-politikai életében.

Nem a mindenáron való bírálat okán került teákon szóba, hogy a jövőbeli munkákból nem hiányozhat Jászi Oszkárnak a Martinovics páholyban 1947. október végén elhangzott, testamentum-funkciójú beszéde. Hiszen az nem csupán a magyar jövő szempontjából, és nemhogy napjainkban, hanem minden bizonnyal még nagyon sokáig – sajnos – alapvető jelentőségű.

Jászi ugyanis leszegezte: a demokráciánknak igazi ereje csak akkor lesz, ha csakugyan telíteni tudjuk emberi méltósággal és az embereknek egyenlősítésével nem lefelé, de felfelé. E nélkül még nagyobb válságokhoz jut el a világ. A mai nemzetközi válság mélyén is ez munkál.

Ady Endre lapidárisan ezt úgy fejezte ki, hogy *minden ember fenség*. A másik különösen megszívlelendő elem pedig az, hogy a demokráciának nem a többségi elv a végső lényege. Az inkább csak egy szükséges rossz, mert nem tudunk helyette jobbat és igazabbat keresztülvinni. A demokráciára igazán a kisebbségnek a joga jellemző. Meg kell adni számára, hogy a maga élni akarását – természetesen ésszerű rend keretében – keresztülvigye, és az uralkodó osztály mellett a maga céljait és felfogását érvényesíthesse.

Élesen exponálva a problémát: történetietlennek mondatott Gyurgyák János azon nézete, mely szerint Jászi hibázott, amikor a közélet porondján maga elé engedte Károlyi Mihályt. Hiszen a történelmi családból jött Károlyi Mihálynak – szokásos módon lesajnált kvalitásaira most szót sem vesztegetve – mind státusza, mind pozíciója merőben erősebb volt a frissen asszimilálttal szemben. Végül a vendég és több teázó nézete markánsan különbözött az 1918. évi polgári demokratikus forradalom megítélésében. Nem lehet valóban sikeres nemzetépítés, nincs emelkedő nemzet addig – hangsúlyoztatott –, amíg e nem kevesek által, ha nem is elátkozott, de legalábbis messze nem kellően méltányolt forradalom emlékezete nem zökken tényleges helyére.

Egyszer meglesz.

Pritz Pál